

УДК 94(477):008"652"

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2016.131.4.11>

А. Пількевич, канд. іст. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

"УКРАЇНЬСЬКА АНТИЧНІСТЬ" ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЧИННИК У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ

Проаналізовано вплив античної цивілізаційної спадщини на формування унікальної соціокультурної парадигми на українських теренах у загальноєвропейському контексті. Розглянуто особливості процесу рецепції культурних здобутків Стародавніх Греції й Риму у стінах Києво-Могилянського колегіуму, серед митців і науковців XIX ст., представників "Празької школи" й українських неокласиків. Показано зв'язок культурно-цивілізаційного впливу античних модусів на формування вітчизняних ментальних моделей, співзвучних із європейськими тенденціями. Обґрунтовано твердження, що традиційна європейська парадигма цінностей є цілком зрозумілою й бажаною для вітчизняного соціокультурного простору значною мірою завдяки рецепційованому в українському культурному полі "античному впливу". Однією із ключових ланок у системі спільного соціокультурного простору Європи, що логічно визначає приналежність до "Західного" чи "Східного" архетипу своєї ідентичності, неодмінно залишається ставлення до античного та постантичного спадку. Урахування світового історичного досвіду є невід'ємною складовою побудови успішної державної стратегії, у тому числі і в мілітарному аспекті. Зроблено висновок, що "Антична цивілізація", її образи та надбання входять до кола стійких символів української духовної культури, перебувають у нерозривному зв'язку з нею.

Ключові слова: Античність, цивілізаційний спадок, культура, Україна, Європейська цивілізація, євроінтеграція, освіта.

Історія античності – це безмежне джерело натхнення й ідей, із якого черпали найвидатніші мислителі та діячі усіх епох. Політична, ідеологічна, а також культурна складова рецепції античної спадщини сприяє глибшому розумінню складних історичних процесів, а також формує широке бачення світу. З історією Стародавніх Греції й Риму ми пов'язуємо такі поняття, як "демократія" та "республіка". Відбиток античної традиції несуть у собі сучасні правові системи країн Європи та Америки. Цілком зрозуміло, що "європейськість" визначається не стільки географічним розташуванням, скільки історико-культурними факторами, у системі яких виділяється ставлення до античної спадщини. Звернення до надбань античної цивілізації є характерною ознакою чи не всіх європейських народів [6, с. 243–244].

Історія української суспільно-політичної думки, філософії та літератури містить у собі глибоку рецепцію античного цивілізаційного спадку. Від епохи Середньовіччя до Ранняго Нового часу головним чином відзначається модус візантійського впливу в системі континуїтету [8, с. 353–354]. Хроніки Георгія Амартоли та Іоанна Малали збагатили літописну традицію Русі античними сюжетами. Ідеї та висловлювання Платона, Арістотеля й інших грецьких мислителів знайшли своє відображення в "Ізборнику Святослава" 1073 р. Своєрідність духовного життя українського народу з 30-х рр. XVII ст. і до кінця XVIII ст. визначала культура бароко. Як влучно відмічає О. В. Гальчук: "Важко уявити митця кінця XVIII ст. без античних мотивів, без гри міфологією, без антологічного номенклатурного орнаменту, без мислення аналогіями. Істинна вченість і першокласні переклади й наслідування йшли поряд із загальнообов'язковою і суто зовнішньою модою. У той час ода, вірш, дружнє послання, прозовий лист, елегія – всі ці жанри промовляли мовою, наповненою якщо не античними образами, то античною термінологією" [3, с. 160].

Глибокий інтерес до цивілізаційної спадщини Стародавніх Греції та Риму спостерігався у стінах Києво-Могилянського колегіуму. Серед діячів особливо відомо: Стефана Яворського, Феофана Прокоповича, Мануїла Козачинського, Григорія Кониського, Стефана Яворського, Симеона Калиновського, Сильвестра Кулябка та Йосифа Кононович-Горбацького. Можна говорити про формування своєрідного центру барокової філософії, естетики й мистецтва. У межах розвитку ідей натурфілософії киево-могилянців, спираючись на Арістотеля, піддають критиці ряд постулатів і теорій Платона, що особливо помітно в розробці "проблеми матерії".

Спираючись на аристотелівську традицію, професори Києво-Могилянської академії в руслі європейських тенденцій повернулися до розуміння логіки "як одного із головних" знарядь пізнання. Відбувається переосмислення античної традиції відповідно до ідей філософії Високого Відродження та Нового часу [11, с. 7–8]. Якісно нових форм набувають питання "людини як мікрокосму", "людини і природи", концепції "інтенсифікації та ремісії форм". Досить явнює цікавість і зріла жага могилянців до опанування "золотої спадщини людства". Важко переоцінити культурно-цивілізаційний вплив цілої плеяди діячів, життя яких так чи інакше було пов'язане зі стінами Києво-Могилянського колегіуму, на формування вітчизняних ментальних моделей, співзвучних європейським тенденціям. Вважаємо, що традиційна європейська парадигма цінностей є цілком зрозумілою й бажаною для українського соціокультурного простору в значній мірі завдяки діянням видатних випускників Києво-Могилянського колегіуму.

Рецепція античної спадщини міцно вплетена в стовпи української літературної традиції. Початок становлення літературної української мови, що об'єктивно пов'язаний із творчістю Івана Котляревського, постає в цьому зв'язку символічним. Звернення до образів античності прослідковується у творах Тараса Шевченка. Пантелеймон Куліш, за його власними словами, черпав натхнення у Гомера [7, с. 340].

Історико-філософські звернення Михайла Драгоманова до цивілізаційної спадщини Стародавніх Греції й Риму можна розглядати у двох взаємопов'язаних площинах. По-перше, із погляду історичного імпаكتу самого автора, по-друге, із погляду його впливу на творчість Лесі Українки та Івана Франка. Так, вітчизняний дослідник В. Гарнага у своїй статті "Давньогрецька історія та культура у творчості М. П. Драгоманова" відзначає: "Аналіз листування, наукових і художніх творів Івана Франка, написаних у кінці 1880–1890-х рр. свідчить про його зацікавлення давньогрецькою літературою й релігією. Неостанню роль у цьому відіграв Михайло Драгоманов, що надавав йому необхідну літературу, наукові консультації, заохочував молодого письменника до фольклористичних і релігієзнавчих досліджень. Докторська дисертація Івана Франка за своєю тематикою й методологією має багато спільних рис із фольклористичними й релігієзнавчими дослідженнями Драгоманова, написаними у 1889–1895 рр." [4, с. 263].

Античними темами сповнена історіософічна лірика представників "Празької школи". Це відображено у тво-

рчості Юрія Липи, Юрія Клена, Олексі Стефановича, Оксани Лятуринської, Галини Мазуренко, Олега Ольжича, Олени Теліги, Леоніда Мосендза. Історіософізм розглядався згаданими вище митцями як елемент системи художнього мислення, в основі якого закладені, перш за все, ідеали, окресленні Гесіодом і Лукрецієм. Знання й любов до античної традиції досить органічно поєднуються із прагненнями та устремліннями представників "Празької школи". Рецепцію античної соціокультурної спадщини в її сприйнятті українськими письменниками, що іммігрували у 1920-х роках, можна охарактеризувати як творчий пошук "якісних альтернатив" [9, с. 3–4]. Ідеться про переосмислення імперського, а також вузьконаціонального самоусвідомлення у межах ідеалів громадянського суспільства, де невичерпним джерелом натхнення, апріорі, визнавалась "класична античність". У цьому ключі варто згадати також "Імператора залізних строф" Євгена Маланюка ("Перстень Полікрата", "Перстень і посох") [1, с. 284–285], а також Михайла Селегія і Михайла Осика (обранні вірші у збірці "Озимина. Альманах трьох").

Античні образи, історичні й міфологічні сюжетні запозичення займали важливе місце у системі ціннісних орієнтирів українських неокласиків. Це прослідковується у творчому спадку Павла Филиповича, Михайла Драй-Хмари, Бориса Якубського, Андрія Ніковського, Михайла Могиляньського, Стефана Савченка, Віктора Домонтовича, Ананія Лебідя, Михайла Калиновича, Михайла Новицького та Максима Рильського. Антична культура подобалася неокласикам, перш за все, як ідеал високих і вічних цінностей, і використовувалась із метою відмежування від так званої "пролетарської культури". В цьому ключі вибудовувалось їхнє прагнення наслідувати мистецтво минулих епох. Особливу цікавість до літературної спадщини Стародавнього Риму проявляв "лідер неокласиків" Микола Костянтинович Зеров. Український поет і літературознавець уявив своїми перекладами античної поезії. Також спроби синтезувати творчі принципи "Раннього періоду" неокласиків і поетів "Празької школи" здійснив український поет, перекладач та літературний критик Освальд Бурггардт, відомий під псевдонімом Юрій Клен ("Шляхами Одиссея", "Цезар і Клеопатра", "Антоній і Клеопатра") [2, с. 5–6].

Системна недооцінка ролі історичної науки на державному рівні, як основоположного фактору самоідентичності українського суспільства, неминуче мала обумовити існуючі нині військово-політичні реалії. Відсутність уваги до потреб реформування освіти й розвитку національних платформ із державним фінансуванням досліджень у галузі європейської культурної компоненти вітчизняної історії фактично законсервували пострадянський ментальний шаблон під назвою "ми і вони". Натомість країні ЄС, узявши за основу єдину систему цінностей, що проростає із глибоких коренів спільної історії, незмінно тяжіли до об'єднання. Правильно підмічає Д. Гордієнко: "Для України рух у Європу можливий лише в напрямку повернення додому – до себе" [5, с. 73].

Однією із ключових ланок у системі спільного соціокультурного простору Європи, що логічно визначає приналежність до "Західного" чи "Східного" архетипу своєї ідентичності, неодмінно залишається ставлення до античного та постантичного спадку. Ідеться про цілий комплекс правових, релігійних і соціокультурних надбань, що вибудовують єдиний фундамент "європейськості". Рецепція римського права, кращих зразків мистецтва й літератури, а також християнська церква з багатовіковою парадигмою цінностей, дають нам можливість побачити нарис реального обличчя Європи, яка безперечно не може обмежуватись суто географічними факторами. Наведені приклади визначимо своєрідними

маркери, за допомогою яких окреслюється не лише можливість "Західної інтеграції" як такої, але і ступінь готовності до неї. Так, в усвідомленні євроспільноти "саме античний спадок є тим "золотим ланцюгом", що поєднує часи й народи, подібно до "золотого ланцюга" Гомера, що його Макробій ототожнював із великим зв'язком, що поєднує небо і землю. Античність і середньовіччя, античність і ренесанс, античність і бароко, античність і класицизм, античність і сучасність – все це є суттєві сторони духовного життя Європи" [5, с. 63].

Не можна оминати й мілітарну складову. Сучасні події в Україні досить яскраво засвідчують незмінно важливу роль власних боездатних збройних сил держави для захисту свого суверенітету. Багаторічний і, що найбільш прикро, системний розвал і занепад вітчизняних збройних сил обумовили важку військово-політичну кризу, що нам доводиться переживати нині. Попередні уряди "різного забарвлення", що їх відрізняли політичні гасла, об'єднало одне – злочинна, безглузда й недалекоглядна політика стосовно збройних сил. Разом із боездатністю невпинно падав і авторитет армії. Професійні військові, не відчуваючи підтримки держави, змушені були шукати альтернативні шляхи влаштування свого майбутнього.

Цілком очевидно, що розгляд еволюції інституту армії можливий лише в компоненті системного підходу державницької політики. Урахування світового історичного досвіду є невід'ємною складовою побудови успішної державної стратегії. Військові академії розвинених країн світу разом із вивченням системи стратегії та тактики військової справи велику увагу приділяють історичним імперативам еволюції мілітаризму від давнини до тепер. Логічно, що не йдеться про озброєння та технічне оснащення армії, але про особовий склад, кадрове забезпечення, соціальний і юридичний статус військовослужбовців. Незмінно корисним залишається історичний досвід античного світу (Римська держава, одна з найсильніших імперій, що існувала у світовій історії, де роль мілітарного фактору була поставлена на найвище та найпочесніше місце). Також і нині ядро кожної армії світу складають найдосвідченіші та боездатніші частини, що здатні виконати поставлені завдання та згодом передати досвід молодшим поколінням, тобто та категорія військовослужбовців, що ще з часів Стародавнього Риму закріпила за собою назву "veteranus". Важливою складовою у постановці завдання створення професійної армії в Україні має бути забезпечення гідної мотиваційної складової, а саме – посилення соціального захисту військових і надання їм особливого комплексу привілеїв економічного характеру. Започаткування цієї практики та значний історичний досвід її реалізації доступний для вивчення як римської військової історії. Ідеться про створення гнучких умов, за якими ветерани після завершення служби мали б можливість влаштувати своє цивільне життя за найприйнятнішою для кожного воїна моделлю.

Нині, спираючись на глибокі традиції античного цивілізаційного спадку, об'єднавчі зусилля колег античників із різних вісів України, наукових інститутів, установ, а також діячів культури сприяють розширенню того "гуманітарного поля", що є цілком органічною частиною загальноєвропейської цивілізаційної парадигми. За влучним висловленням В. В. Ставнюка: "При цьому важлива не стільки оригінальність розробки, скільки важливим є вже сам факт прилучення до питань, проблем, ідей та образів, що виростають із античного підґрунтя" [10, с. 46]. Цілком очевидно є необхідність посилення роботи в цьому напрямі, що здається досить проблематичним без програми державної підтримки. У цьому зв'язку заслуговує на увагу теза А. З. Цісика про потребу людей: "закоханих у світ античності, які вміють його приблизити і для себе, і для інших" [12, с. 303].

Організація конференцій, круглих столів, міжнародних олімпіад, спільних українсько-європейських наукових, освітніх, культурних проєктів на постійній основі мають сприяти полегшенню взаєморозуміння й усвідомленню європейської єдності в довготерміновій перспективі.

Список використаних джерел

1. Гальчук О. В. Античність у ліриці Євгена Маланюка: рецепція й особливості інтерпретації / О. В. Гальчук // Питання літературознавства. – 2013. – Вип. 88. – С. 274–285.
2. Гальчук О. В. Античність у ліриці Юрія Клена: дзеркало і задзеркалля / О. В. Гальчук. // Синопис: текст, контекст, медіа. – 2014. – № 2. – С. 5–12.
3. Гальчук О. В. Реконструкція барокового міфу про античність у світі української лірики зрілого символізму / О. В. Гальчук // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Філологічна. – 2015. – Вип. 54. – С. 159–162.
4. Гарнага В. Давньогрецька історія та культура у творчості М. П. Драгоманова / В. Гарнага // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2011. – № 14. – С. 259–265.
5. Гордієнко Д. Античний спадок як чинник європейської ідентичності України / Д. Гордієнко // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер.: Культурологія. – 2013. – Вип. 11(1). – С. 62–74.
6. Зайцев М. Античність як форма розгортання регулятивних принципів європейської парадигми культури / М. Зайцев // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер.: Філософія. – 2010. – Вип. 7. – С. 243–247.
7. Лучук Т. В. Гермес над криницею або українська античність / Т. В. Лучук // Іноземна філологія. – 2010. – Вип. 122. – С. 339–344.
8. Михайлова Р. Античність в сакральній архітектурі та живопису Галицько-Волинської Русі / Р. Михайлова // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини. – 2012. – Вип. 8. – С. 345–354.
9. Неврлий М. Празька поетична школа / М. Неврлий // Муза любові й боротьби: Українська поезія празької школи. – 1995. – Вип. 1. – С. 3–18.
10. Ставнюк В. В. Роль античних студій у формуванні історико-філософських поглядів Михайла Драгоманова / В. В. Ставнюк // Український історичний журнал. – 1998. – № 6. – С. 46–54.

A. Pilkevych, PhD in History, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

11. Стратий Я. М. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии / Я. М. Стратий. – К.: Наук. думка, 1982.
12. Цісик А. З. Античність далека і близька / А. З. Цісик // Іноземна філологія. – 2010. – № 122. – С. 302–306.

References

1. GALCHUK, O. V. (2013) Antychnist' u liryci Jevgena Malanijuka: recepcija j osoblyvosti interpretacij. *Pytannja literaturoznavstva*. 88, 274–285.
2. GALCHUK, O. V. (2014) Antychnist' u liryci Jurija Klena: dzerkalo i zadzerkallja. *Synopsis: tekst, kontekst, media*. 2, 5–12.
3. GALCHUK, O. V. (2015) Rekonstrukcija barokovogo mifu pro antychnist' u sviti ukrai'ns'koj' liryky zrilogo symbolizmu. *Naukovi zapysky Nacional'nogo universytetu "Ostroz'ka akademija"*. Filologichna. 54, 159–162.
4. GARNAGA, V. (2011) Davn'ogrec'ka istorija ta kul'tura u tvorchoosti M. P. Dragomanova. *Aktual'ni problemy vitchyznjanoi' ta vsesvitn'oi' istorii*. 14, 259–265.
5. GORDIJENKO, D. (2013) Antychnyj spadok jak chynnyk jevropejs'koj' identychnosti Ukrai'ny. *Naukovi zapysky Nacional'nogo universytetu "Ostroz'ka akademija"*. 11 (1), 62–74.
6. ZAJCEV, M. (2010) Antychnist' jak forma rozgortannja reguljatyvnyh pryncypiv jevropejs'koj' paradygmy kul'tury. *Naukovi zapysky Nacional'nogo universytetu "Ostroz'ka akademija"*. 7, 243–247.
7. LUCHUK, T. V. (2010) Germes nad krynceju abo ukrai'ns'ka antychnist. *Inozemna filologija*. 122, 339–344.
8. MYHAJLOVA, R. (2012) Antychnist' v sakral'nij arhitekturi ta zhyvopysu Galyc'ko-Volyns'koj' Rusi. *Suchasni problemy doslidzhennja, restavracij ta zberezhennja kul'turnoi' spadshhyny*. 8, 345–354.
9. NEVRLIJ, M. (1995) Praz'ka poetychna shkola. *Muza ljubovi j borot'by: Ukrainska poezija praz'koj' shkoly*. 1, 3–18.
10. STAVNJUK, V. V. (1998) Rol' antychnyh studij u formuvanni istoriko-filosof's'kyh pogljadiv Myhajla Dragomanova. *Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal*. 6, 46–54.
11. STRATYJ, J. M. (1982) Opysanye kursov fylosofyy j rytoryky professorov Kyevo-Mogylyanskoj akademyy. – Kiev : Naukova dumka.
12. CISYK, A. Z. (2010) Antychnist' daleka i blyz'ka. *Inozemna filologija*. 122, 302–306.

Надійшла до редколегії 08.11.16

"THE UKRAINIAN ANTIQUITY" AS A SOCIO-CULTURAL FACTOR IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION

The article studies the impact of Antiquity on the Ukrainian culture and society. We explore "the Ukrainian antiquity", so to say the perception of the heritage of Ancient Greeks and Romans in the Ukrainian philosophy and literature during the last four centuries. The Greeks were the first major European civilization to create a complex literature, and their works influence us today in many ways. The article shows how the presence of the Antiquity is still felt daily in the institutions, and the thought of the Western Europe and Ukraine. The principles of the "Antiquity modus" endured to form the basis of social and cultural systems in many European countries and of places influenced by Europe. Special attention was paid to the questions of impact of Classical Literature on Modern and Contemporary Literature. It is shown how the Ancient Greek and Roman ideas of philosophy and literature can be traced across time in the history of Ukraine. The reverence for baroque heritage with the prominent feature of synthesis of the Renaissance and ancient classicism became the point of the new paradigm.

Keywords: Antiquity, Civilizational heritage, culture, Ukraine, European Civilization, European integration, education.

УДК 94 (100)

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2016.131.4.12>

В. Пількевич, канд. іст. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮНЕСКО У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Досліджено політику ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини. На основі аналізу Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972) визначено основні аспекти номінування культурних об'єктів у Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, завдання, які стоять перед країною, що подає цю пам'ятку до міжнародного розгляду, основну діяльність Комітету з охорони культурної спадщини. Звернено увагу на питання виключення пам'яток зі Списку й умови щодо вирішення цього. Приділено увагу основним критеріям, за якими об'єкт може бути включено у Список. Відзначено становище пам'яток України (Софіївський собор із прилеглими монастирями та Києво-Печерська лавра), які мають універсальну цінність, але які перебувають під загрозою виключення. Відмічено також важливу роль, яку відіграє Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954), оскільки сучасний світ знаходиться у стані постійних конфліктів, збройних суперечок, і тому питання охорони культурної спадщини є невід'ємною складовою світової політики. Визначено основні проблеми розвитку культурної сфери та подано ідеї щодо їх вирішення. Показані переваги країн, які мають культурну спадщину, що знаходиться під охороною світової спільноти, а також значення збереження культурних пам'яток для світу загалом.

Ключові слова: ЮНЕСКО, культурна спадщина, конвенція, збереження, критерії.

Збереження культурної спадщини є важливим завданням будь-якого періоду в історії. XX ст. принесло людству багато страждань, революцій, дві світові війни. У ході будь-яких військових дій культурні об'єкти пере-

бувають під загрозою знищення. Сучасний світ переживає багато локальних конфліктів, суперечок між державами, актуальним є питання тероризму. Тому світова спільнота розуміє необхідність у захисті культурної